

Előszó a Csongrád megyei Honismereti Egyesület 2021. évi évkönyvéből
dr. Marjanucz László elnök szóban is elmondott gondolatai:

Trianon Szeged városra és térségére gyakorolt hatásainak vizsgálatát egy interdiszciplináris áttekintésben olvashatjuk. Szeged délvidéki, és három ország között szétdarabolt egzisztenciális zónájának 100 év alatt bekövetkezett igazgatási, kulturális, gazdasági átalakulását követhetjük nyomon a viszonylatokat térrajzolatokkal ábrázoló-elemző tanulmányban.

SZEGED VÁROS TÖRTÉNETI TÉRSÉGE A TRIANONI BÉKEDIKTÁTUMTÓL ELTELT 100 ÉV ALATT BEKÖVETKEZETT JELENTŐSEBB TÉRSZERKEZETI KÖZIGAZGATÁSI VÁLTOZÁSOK MEGJELÉNÍTÉSÉVEL

Fölkérés nyomán belemélyedtem a **Trianoni békeszerződés ideje kori állapotok Szeged térségét érintő részletes föltérképezésébe**. A már több éves előző hasonló historikus térképező munkáim folytatásaképp egyre összetettebb **történeti- geográfia- településtipológiai- topológiai** szemléletű értelmezésébe, földolgozásba mélyedtem.

Számos, a témához kapcsolódó alapvető háttér tanulmányt, helységnévjegyzéket, leírást, szaktérképet gyűjtöttem, rendszerezve átolvasva, értelmezve eljutva oda, hogy az egész témakört geográfusi megközelítésben dolgozom föl jelenleg. Kidolgoztam a **digitális historikus térképem** egyedi tematikáját, teljesen átszerkesztve a korábbi saját szegedi nagytáj térképemet. A **jelkulcs, egyben tematika** nézete mellékelve, amely újszerű megközelítéshez historikus kartográfiai, urbanisztikai háttérrel, gyakorlatom, eddig ki nem bontakozott -családi gyökerű- geográfusi ambícióm vezetett el, s jelenleg ezen a nyomon önképzéssel haladok.

Földolgoztuk a történeti dűlőneveket is, azok olvasható megjelenítése rajzi nagyítást igényel, az **egész tanulmányba kívánczoló munka** eredménye többek között **tematikus kivonatok-nézetek** megjelenítése lehet. A mintegy 30 oldalas a térképpel párhuzamosan készülő **tanulmány**, amelyben a térségi rendező elv szerint tagoltan kerül röviden, egységesen, érthetően leírásra minden egyes érintett helység. **A száz év előtti helyzettől napjainkig bekövetkezett változásokkal.**

Egyik korabeli térképet sem lehet kritikátlanul, sem tartalmilag, sem grafikailag alapul venni a megjeleníteni kívánt cél érdekében. Az általunk földolgozás alatt álló historikus tájtérképezés során alkalmazzuk a **digitális kartográfia eszköztárát** jelrendszerét (szemiotika, szimbolika, design) terén.

Mit dolgoz föl, milyen célból?

Milyen állapotok voltak itt a Trianont megelőző időben, mi volt a status quo a térségben 1918-20-ban s mi történt száz év alatt ezen a többszörösen terhelt etnikai térségben számos impériumváltással, avagy **Trianon következményei a szegedi térségben térképen**, milyen geográfia folyamatokat indukált a békediktátumot követő évszázadban.

Műfaja:

Mindez egy ún. „**szótártérképre**” sűrítve, visszatekintő történeti tájtérkép, **az időszlet és tematikus kivonatok megjelenítési lehetőségével.**

Másképp: térképes tájtörténet- historikus kartográfia, multidiszciplináris kartográfiai szemlélet (volt már föltalálva „szótárregény”, s ez azért **térképes szótár**, mivel lexikonos tömörségű címszavakkal időregényként jeleníti meg száz éve történéseit. Olyan információsűrűség ez a térkép, mint a lexikon szerkesztés: ahhoz hogy pár sorban összefoglaljuk a lényegét, számtalan háttéranyagot kell hozzáolvasni, ismerni. Ilyen célirányosan egyedileg szerkesztett részletes színes kartografált térképeket alig tartalmaznak a publikált kisméretű, fekete-fehér, alig olvasható Trianon témájú kötete mellékletei.

Térképi számszerűsíthető tartalom:

rajzméret: 52 x 61 cm (1:1 -ben)

ábrázolt terület: 110 x 138 km = **15 ezer km²**,

Jelenleg a Csongrád-Csanád megye területe: 4 ezer 261 km²

méretarány: 1: 250.000, azaz **1 cm a valóságban 2,5 km -nek felel meg**

Jelkulcs szerint a tematika és a földözött tételek száma:

Föltüntettük a történeti vármegyehatárokat az **1910 évi állapotnak megfelelően**.

A mindent szétszakító trianoni országhatárt lila szaggatott vonallal jelöltük.

Minden egyes települést megvizsgálva, történeti térképeken (katonai, kataszteri, települési stb.) nem egyszerűen át/ összemásolva a korabeli eltérő szemléletű térképekről, s még csak nem is szolgáian átvéve helységnévtárakat, hanem geográfiai szemlélettel száz évre visszatekintve értékelve az akkori és jelen helyzetet.

Az egyes korszakokban, államalakulatokban, a közigazgatási jogállások csak kritikával vethetőek össze, továbbá a hagyományos levéltári, jogi szemléleten távlatos geográfusi nézőponttal a mindenkori valós térszerkezeti funkciójuk szerint.

1923-ban, már Trianon után a szerbek-románok között „elcserélt” egykori magyarlakta települések is jelölve.

A feldolgozott helységek összes száma:

Mintegy **290 településsel foglalkoztunk három jelen ország területén a jelen térkép kivágaton**.

Történelmi magyar helységnevek, a korábbi névváltozatokkal: **180 név**

idegen nemzetiségi név: **160** tétel

dűlőnév összesen **120** tétel földözözva,

vízrajzi név, tájnév együtt: **60** név

városok száma: **17 db** (nem szigorúan jogállás szerint hanem, amit vizsgálatunk alapján annak tekintettünk !

1910. évben törvényhatósági jogú város, köztük az 1876. előtti szabad királyi városok

a városi jogállású / mezőváros szerepkörű települések hagyományos városi településmaggal

a városi jogállás és a valós szerepkör nem fedi egymást, a köztudatban fogalomzavar van ezekkel kapcsolatban (mezőváros, „thj, szab, kir.” város, telepesfalvak, tanyasközségek, egyéb belterület, szórványtanya, szállások stb.)

Szeged város 1920 évi hatalmas tanyás területét rajzilag is kiemeltük 815 km² volt egészen 1950-ig.

Nagyközségek száma: **44 db**, azokat tekintettük annak, amelyek hagyományos, településmaggal, központtal, funkcionális centrumfalvak voltak

Községek önálló jogállással 1910-ben **140 tétel**, hagyományos településmaggal /központtal

ahol bár jogilag önálló volt, de településmag nélküli, azokat a Trianon után kialakult helységek közé soroltuk a határ minden oldalán forráskritika, önkorrekcio

Tanyaközségek: **34 helység** szórványbeépítés, tanyavilág, majorsági település,

1920 után újonnan kialakult vagy önállóvá vált település- község- helységrész, ahol Trianon idején még nem létezett a mai településmag, a tanyaközségek, tanyasűrűsödésekből községközponttá vált, vagy önállósodott települések helységek Magyarországon és a telepített falvak a Vajdaságban

Trianon után telepített **41** helység található vizsgálatunk szerint a térkép kivágatán három ország területén.

A régi szegedi hatalmas (tanyás) városterület-határ, valamint az innen kirajzott népességgel érintett települések kivágaton **72 tétel** jelölve - ahol Bálint Sándor szavaival „szögedi elemők” éltek, jelöltük, (a vérségi kötődések szétszakítása)

A volt német (svábfalvak) nemzetiségű helységeket is, azok neveit jelölve.

Jelenleg is jelentős magyar nemzetiségű népességű települések a határon kívül **84 tétel**, ez is csak rajzhatárig terjedően számolva.

Szinte minden településről készült rövid címszavas történeti idősoros áttekintés: legfontosabb információk a település kialakulása, közigazgatási jogállás, átszervezés, nemzetiségi jelleg, helységnév-névváltozások, 164 címszó. Ezek az információk közvetlenül a tájtérképről leolvashatóak, s nem egy külön szöveges tanulmányból „hámozhatóak” ki! Látva korunk vizuális, személetes, úgy véljük, ez a legszemléletesebb megoldás: a ma embere elsősorban a képet, rajzot nézni, azután esetleg olvas, de azt is csak ha rövid a szöveg.

A „magyar időkben” épült vasútvonalak-csomópont ez építés évével, stratégiai elem volt akkor vasút !
1920 óta megszűnt vasútvonalak. Történeti országutak, révhelyek, a magyar időkben épült jelentősebb műszaki létesítmény, folyami híd együtt ezek **110 tétel** nevesítve.

A korabeli szegedi városvezetés követelésével érintett helységek

A **térségi rendező elv, topológiai-geográfiai szempontok** szerint saját tájtagolás szerinti helységbesorolásnál figyelembe vettük a településmorfológiai adottságokat, jellemzőket, a megtelepedés -történeti körülményeket. Mindezeket figyelembe vevő tagolódás szerint készült összhangban a jelen feldolgozó munkával összhangban szerkesztett saját egyedi kartografált tájtérképünk.

Szegedi városvezetés országhatár-határ javaslata 1920-ban a hozzá tartozó térség terület színezésével kiemelve- elsősorban ezzel indult ez a feldolgozás !

Összesen 42 helység, amely száz éve már létezett, s amelyeket nem tudtunk megtartani magyarnak - mint minimál programnak tekintve!

Ezek közül **szerb fennhatóság („rác uralom”)** alá került: 3 város, 6 nagyközség, 13 kisközség, valamint 12 ún. tanyatelepülés (amelyek akkor még nem voltak sem közzogilag, sem településmorfológiai értelemben önálló helységek), ez **együtt 34 település**, s az elfoglalt szerb területeken később létrehozott további 10 helységről külön szólva.

Romániához került („oláh uralom alá”) összesen **8 helység**: 3 nagyközség, 3 kisközség és 2 elnéptelenedett helység.

Tételes szöveges vizsgálatunk köre kiterjed a térkép kivágaton ábrázolt, Trianon által elvesztett- további összesen **50 (ötven)** 1920-ban meglévő, önállóan tekinthető helységre:

4 város, 13 nagyközség, 23 kisközség, 9 tanyaközség, valamint 20 későbbi létrehozású településre.

34 olyan települést szakított el Trianon Szegedtől amelynél kimutatható volt az egykori **szögedi kirajzással** érintett népelem, családi kötődések, s ez a szám most itt csak a jelen térkép rajzhatárán belül ábrázolt helységekre vonatkozik !

A térképen megjelenítettük és rövid szöveges leírással dolgoztuk föl a **Magyarországon maradt** további, 1920-ban meglévő, a rajzkivágatra eső **117 db helységet** is:

7 város, 26 nagyközség, 27 kisközséget, 43 tanyaközpont, 14 újonnan létrehozott települést, köztük Gyálarétet is.

Ide tartoznak a régi Szegedi határ, Csongrád megye, a homokháti térség, illetve Bács-kiskun területein **Trianon után létrejött helységek.**

Tanulságos áttekinteni azt is, hogy **az itt maradt települések életét, pályáját miképpen rendezte át Trianon,** topológiai és tipológiai csoportosításban. Közjogi és településmorfológia értelemben egyaránt komplexen szemlélve ezt, ennek a lényege !

A szétszakítatás utáni összekapcsolódások megjelenítése:

A szomszéd országokba átvezető jelenlegi **közúti határátkelőhelyeket** is föltüntettük

A jelenleg is jelentős **magyar nemzetiségű** délvidéki települések kiemelve:

Ezek sorában léteznek azóta **magyarrá fejlődött kistalvok is a Bácskában !** ezekkel külön foglalkozunk !

A napjainkban fennálló **testvérvárosi kapcsolatokkal** rendelkező helységeket is megjelöltük.

Azon helységekről van szó, amelyek magyar / szerb vagy magyar / román viszonylatban rendelkeznek az elszakított helységek testvéri kapcsolatában. Köztük vannak olyan magyarországi és vajdasági helységek amelyek párhuzamosan több anyaországi településsel alakítottak ki testvéri kapcsolatokat.

Térképünkön ikonnal jelöltük azon helységeket, amelyekre az elszakított településre emlékeztető utcanév található Szegeden. Erről tételes leírásos összeállítást készítettem korábban, mint a városi köztérnév rendező bizottság tagja. Az emlékőrző földrajzi nevek sorát lehetőségemhez mérten gyarapítom, ezen erdélyi nevek tölem valók Újszegeden (Alvinci, Parajdi, Radnai, Szebeni, Tusnádi, 2019-ben)

Jelen összeállítás készítője 1996-tól napjainkig Csongrád-Békés és Bács-Kiskun megye településeiről egyedileg, de mégis sorozatszerűen készített településbemutató zsebtérképeket, amelyek során minden önkormányzattal egyeztetve, helyszínelve, fényképezve készültek ezen kartográfia állományok.

Megállapítások (szubjektív):

Azt látjuk, hogy a magyarság **önmenedzselésből** bukott meg Trianonkor- a többi népek korabeli vezetéséhez mérve.

Amennyiben a szegedi határ-javaslat megvalósult volna, akkor a **történelmi szabadkai** birtok határtest nem került volna szétszakításra. Hasonlóan ahogy **Horgost** elszakították Csongrád megyétől.

Az egykori szegedi városvezetés határjavaslatáról történelmi távlatban nézve elgondolkodhatunk azon: hogy alakulhatott volna a térszerkezet Szegedtől délre, amennyiben azokon területeken (Hinterland) magyar népességű települések alakulnak ki, erősödnek meg. Arról már nem is szólva, hogy ha ez akkor megvalósul, akkor talán a **Délvidék visszatérése** a világháború során a német birodalom oldalán nem lett volna abban a formában szükséges, s elkerülhető lett volna az abból eredő, máig ható nemzetiségi konfliktusok.

A vajdasági és erdélyi magyar történetírásban gyakorlat, hogy nem beszélnek „**visszacsatolásról**” ! Számukra, akik oda születtek **minden impériumváltásnak számít,** kezdve az Osztrák –Magyar Monarchia uralmától napjainkig. Észak-Erdély **visszatérése** fogalma odaát úgy értelmeződik: a **megosztottság időszaka,** vagyis amikor az ezer szállal, összekötődő erdélyi magyarságot mesterségesen szétszakították észak-dél mentén a Horthy időszakban német birodalmi segítséggel. Számukra az **egy tömbben maradás** jobb akármilyen uralom alatt is, mint a szétszakítatás.

Már Trianon előtt kialakult gazdasági okból a **bácskaiak elvándorlása,** valamint az **egykezés,** s erre tetőzött még rá az impériumváltás, majd az **erőszakos telepítések** időszaka.

Bács-Bodrog megye- a Bácska közigazgatási szerkezete, helynevei száz éve alatt többször változtak: Trianon után a **Szerb-Horvát Szlovén Királyság** idején, majd a **Délvidék visszatérése** idején 1940-44 között, majd az 1960-as években a **Titói Jugoszláviában** Vajdaság kapcsán, végül a **jelenlegi Szerbiában** is módosult tagozódás.

Olyan falvak is léteznek a Vajdaságban, amelyek egykori hivatalos **magyar nevét az „impériumváltások” során többször megváltoztatták**, másképp nevezik najainkban hivatalosan magyar nemzetiségűként. (oda-vissza fordított helynevek).

Mindeközben fölnőtt a titói időkben a vajdasági magyarok olyan generációja, akik számra olyan fogalom használatos: „**csonka-Jugoszlávia.**”

Emlékezzünk arra, amikor kádári Magyarországon sokan úgy gondolták: milyen jó, hogy a délvidéki magyarok oda tartoznak, lám nekik jobb megélhetésük van az anyaország akkori helyzetéhez mérten. A fogyasztói társadalom mércéjével mérve persze.

Később 2004 után eljött az idő, amikor a határ innenső schengeni oldala számított kedvezőbbnek, majd 2015-től ez tovább erősödött a migrációs nyomás megindulása kapcsán ma azt látjuk: amennyiben a trianoni határ Szegedtől délebbre húzódna, akkor most a migrációs határhelyzet is oda tevődne át.

Jusson eszünkbe az egyszeri magyar polgár este: született az Osztrák-Magyar Monarchiában, majd Csehszlovákiában járt iskolába, dolgozott a Horthy-Magyarországon majd a Szovjetúnióban, végül ukrán állampolgárként nyugdíjas lett, miközben egyszer sem mozdult ki Munkácsról.

Kulcsszavak, tematika:

a határokon túl is mi vagyunk, asszimiláció, deklaratív történelmi emlékezet: olyan képességeket foglal magában, mint tényszerű adatoknak (nevek, helyek, dátumok), valamint életszerű események tudatos felismerése vagy felidézése.

entitások, etnikai földrajz, etnikai tudat, etnokartográfia, etnikai térkép, etnoregionális, geográfiai szemlélet, határok fölötti nemzeti összetartás, historikus térképrajzolás: történelmi térképész, infografikai megjelenés, interdiszciplináris, kistáji megközelítés, közigazgatási kultúraváltás, kultúrkörhöz tartozás, kultúrtáj mintázata, kulturális emlékezet, külső magyarok

magyar élettér, migrációs trendek, multietnikus, népességi súlyponteltolódások, népességmegtartó képesség, néprajzi kartográfia, országvesztés (elcsatolás), összeomlások utáni korszak, regionalista =gazdasági földrajzzal foglalkozó, szórványmagarság, szögedi nemzet által belakott / elfoglalt élettér, tipológia és topológia, tér és idő keresztjén élünk (Tóth József prof.), téremlékezet, térségi történelmi háló, többségi nemzet szippantó hatása, történelmi kultúrföldrajz város- és térségidentitás.

Családi háttér, térségi és történelmi kötődések :

A szerző nagyapja a szegedi egykori Baross Gábor Gyakorlógimnázium történelem-földrajz szakos igazgatója volt (1930-1948). Amikor anno Délvidék visszatért, azokban az években sorra járta Délvidék településeit, s tartotta az ott élő magyaroknak lelki kitartást adó magyar történelmi szemléletű "népiskolai" előadásait. dr. Furbás Oszkár történelem-földrajz szakos tanárt 1937- ben nevezték ki a délvidéki megyék földrajzi tanulmányi felügyelőjévé, s ez évben választották meg a Dugonics Társaság rendes tagjává, ahol székfoglalóját : „A Felvidék a Kárpát-medence gyöngyszeme” címmel tartotta, majd amikor 1941. márciusában a Dugonics Társaság főtítkárává választotta (pár évvel Móra Ferencet követően) , akkor székfoglaló előadást tartott a Tatárjárás 700 éves évfordulójáról. Doktori disszertációját II. Rákóczi Ferenc szabadságharcának egyik összefüggéséről írta.

Mellékelve a térképi jelkulcs- egyben a tematika áttekintése (PDF és JPG)
valamint vizsgálatunk eredményét szemléltető historikus kartográfiai térkép.
A részletes, tételes szöveges tanulmány még folyamatban van.

Kapcsolódó publikációk:

Szegedi múltösszegzés és javaslat a trianoni határok korrigálására, Marjanucz László, 2020
Tiszamenti helységleírások Firtás Zoltán. 2021

Szeged, 2021. június

Firtás Zoltán Imre

urbanista- kartográfiai alkotó